

ARAŞTIRMA NOTU

Talmud, Mişna ve Gemara'dan mı Oluşmaktadır?

Yahudi dini literatüründe yazılı (Tanah) ve sözlü (Mişna-Talmud) Tevrat olmak üzere iki tür Tevrat'tan söz edilmektedir. Yazılı Tevrat, bugün elimizde Tanah (Tora-Neviim-Ketuvim) olarak bilinen Yahudilerin kutsal kitabıdır. Sina'da Hz. Musa'ya verildiğine inanılan Tevrat, Tora olarak bilinir ve yazılı Tevrat'ın en kutsal ve en önemli kısmını oluşturur. Nitekim sinagoglarda okunan ve Sefer Tora adı verilen rulo şeklindeki metinler de Tanah'ın sadece Tora kısmını içermektedir. Yahudi tarihi boyunca yazılı ve sözlü Tevrat'ın bazı kısımlarını kabul etmeyen gruplar çıkmıştır. Bunlar arasında Sadukiler ve Karailer, Mişna ve Talmud'u reddederek sadece Tanah'ı kabul etmektedirler. Samiriler ise Mişna ve Talmud'a ek olarak Tanah'ın Neviim ve Ketuvim bölümünü de kabul etmemektedirler. Samirilere göre tek kutsal metin, Hz. Musa'ya Sina'da verildiğine inanılan Tanah'ın ilk kısmı olan Tora'dır.

Mişna ve Talmud'u dinin temel metinleri olarak gören Yahudilere göre Tanrı, Hz. Musa'ya Tevrat'ı verirken aynı zamanda kuralların açıklamalarını da sözlü olarak öğretmiştir.¹ Bu açıklamalar, Tevrat'ın ve dolayısıyla Yahudi inancının nasıl uygulanıp yaşanacağına dair bilgileri içermektedir. Hz. Musa şifahi olarak edindiği bu bilgileri Yeşu'ya (Yuşa), Yeşu din önderlerine (*zkanîm*), onlar peygamberlere (*neviim*), peygamberler de büyük kurulun üyelerine (*anşey kneset ha-gdola*) ileterek nesilden nesile aktarmışlardır.² Asırlar boyunca sözlü olarak nakledilen bu bilgiler, M.S. 200'lü yılların başında Filistin coğrafyasında Rabbi Yehuda ha-Nasi (ö.

¹ Çıkış, 24:12; 34:27 cümleleri Sözlü Tevrat'a kaynak gösterilmektedir.

² Mişna, Avot, 1:1.

217) tarafından bir araya getirilerek Mişna adı altında iki kapak arasına alınmıştır. İbranice kaleme alınan Mişna'da görüşlerine yer verilen âlimler, Tannaim olarak isimlendirilmektedir. Mişna, altı ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar; *zeraim* (ziraat), *moed* (dini günler), *naşim* (kadınlar), *nezikin* (cezalar), *kodaşim* (Mabed ve ibadet kuralları) ve *taharot*'tur (temizlik). Bu altı bölümde toplam altmış üç alt başlık yer almaktadır. Mişna, kitaba ad olmanın yanında metin içerisindeki her bir açıklama ya da hüküm için de kullanılmaktadır. Bu anlamda ayet ve hadis kelimeleri gibi cins isimdir. Bu çerçevede atıflar, "Şabat risalesinin üçüncü bölümünün ikinci mişnası" şeklinde kullanılmaktadır.

Mişna'nın derlenmesini takip eden asırlarda (MS. 200-550), dönemin iki büyük Yahudilik merkezi olan Babil (Irak) ve Filistin coğrafyasındaki Yahudi âlimler, Mişna üzerine yorumlar yaparak kapalı noktaları açıklamaya gayret etmişlerdir. Bu girişim, biri Babil'de diğeri de Filistin'de olmak üzere iki farklı Mişna yorumunu ortaya çıkarmıştır. Bu yorumlara, *gemara* adı verilmektedir. Bu isimlendirmeden hareketle, Babil'deki Yahudi âlimlerin yaptığı açıklamalara Babil Gemarası, Filistin'dekilerin yaptığı açıklamalara da Filistin ya da Kudüs Gemarası adı verilmiştir. Her iki *gemara* da büyük ölçüde Aramicedir. Kudüs Gemarası'nın genel çerçevesi, Rabbi Yohanan bar Nafha (ö. 279) tarafından düzenlenmiş ve M.S. 450 civarlarında bu metne son hali verilmiştir. Babil Gemarası ise Rav Aşi (ö. 427) tarafından düzenlenmiş ve M.S. 550 civarlarında son halini almıştır. Gemara'da yorumlarına yer verilen âlimlere Amoraim adı verilmektedir. Gemaralar, el yazmaları üzerinden matbu hale getirilince el yazmalarındaki *a* ve *b* (recto-verso) sayfaları da muhafaza edilmiştir. Böyle olunca Gemaralardan yapılan alıntılarda sayfa numarası *a* veya *b* harfiyle bitmektedir. Bu da orijinal el yazmasında yaprağın ön yüzü ve arka yüzü anlamındadır. Örneğin, "Eruvin, 4a" veya "Sanhedrin, 38b" gibi.

Görüldüğü üzere Yahudi dinî literatüründe tek bir Mişna varken, iki tane Gemara vardır. Bir diğer ifadeyle, iki farklı coğrafyadaki Yahudi âlimler, Filistin coğrafyasında yazılan tek bir Mişna'ya yorum yapmışlardır. Böyle olunca Babil Gemarası, Babil Mişnası adı altında özel bir Mişna metnine değil, Filistin'de yazılan ortak bir metne yapılan açıklamalara işaret etmektedir. Ayrıca Babil Gemarası'nda her Mişna bölümünün *gemarası* yoktur. Örneğin, Mişna'nın Zeraim bölümündeki ziraatla ilgili hükümler, sadece Filistin topraklarındaki arazilerde geçerli olduğu

için Babil'deki Yahudi bilginler bu Mişna bölümlerine açıklama (*gemara*) yapmışlardır. Benzer şekilde *Nezikin* (cezalar) bölümünde yer alan *Avot* Mişnası, vezizelerden oluştuğu ve hukukî hükümler içermediği için *gemarası* yoktur. Yine Mişna'nın *Taharot* (temizlik) bölümü, Mabed'le ilgili ritüeller hakkında olup, MS. 70 yılında Mabed'in yıkılışının ardından geçersiz kaldığı için bu bölüme *gemara* yazılmamıştır. Bu şekilde, toplam altmış üç Mişna bölümünün, sadece otuz yedisinin Babil Talmudu'nda *gemarası* vardır. Filistin Talmudu'nda ise otuz dokuz Mişna bölümünün *gemarası* vardır.

Peki, Talmud nedir? Mişna ve Gemara'nın bir araya gelmesinden mi oluşmaktadır? Genel kabul böyle olmakla birlikte konuyla ilgili ince bir ayrıntı söz konusudur. Talmud, Mişna ve Gemara'nın birleşmesinden oluşan külliyat olmayıp, Aramice bir kelime olan Gemara'nın, İbrani dilindeki karşılığıdır.³ Bir diğer ifadeyle Gemara ve Talmud aynı metin için kullanılan biri Aramice diğeri İbranice iki farklı isimlendirmedir. Yahudi geleneğinde bu iki isimlendirme birbirleri yerine sıklıkla kullanılmıştır. Örneğin, Babil ve Filistin Gemarası, genellikle Babil ve Filistin Talmudu şeklinde kullanılmaktadır. Bu ifadelerden anlaşıldığı üzere, Babil Talmudu ifadeyle kastedilen metin, Babil Gemarası'dır.⁴ Zira Babil Mişnası diye bir metin yoktur.

Bu bilgiler ışığında; "Mişna+Gemara=Talmud" formülasyonunun sağlıklı olmadığı görülmektedir. Fakat bugün, Amerika'nın önde gelen Yahudi akademisyenleri başta olmak üzere pek çok araştırmacı "Mişna+Gemara=Talmud" formülasyonunu kullanmaktadır. Peki, bu tür bir kullanım neden yaygınlaştı? Kanaatimizce bu kullanımda, matbaada basılan ilk Talmud nüshaları etkili olmuştur. 1455'te Gutenberg'in matbaada ilk eseri basmasını müteakip 1470'li yıllardan itibaren İtalya başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde Yahudiler de matbaa işletmeye ya da Hıristiyanların matbaalarında editörlük yapmaya başlamışlardır. Matbaacılığın erken dönemlerinden itibaren Yahudi dinî literatürüne ait eserlerin yoğun bir şekilde basıldığı bilinmektedir. Bunlar arasında da Talmud gelmektedir. Erken dönemlerden

³ Burada Talmud, dini bir literatür adı olarak kullanılmaktadır. Sözlük anlamıyla alındığında Talmud, dinî tedrisat yapmak anlamına gelir ki yazılı Tevrat başta olmak üzere Mişna ve Gemara çalışmak da bu kelimeyle birlikte kullanılır. Bu dinî tedrisata Talmud Tora adı verilmektedir.

⁴ Talmudlar arasında en değerlisi, Babil Talmudu'dur ve Yahudiler için bağlayıcı açıklamalar içermektedir. Babil ya da Filistin (Kudüs) kelimelerinin Talmud için sıfat olarak kullanılmadığı durumlarda Babil Talmudu kastedilmektedir.

itibaren basılan Talmudlarda (Babil ve Filistin/Kudüs), *gemara* hangi *mişna'yı* açıklıyorsa ilgili *mişna'nın* metni de aynı sayfa içerisinde basılmıştır. Bu tür bir tercih, pratik olarak okuyucuya kolaylık sağlaması amacıyla yapılmaktadır. Bu çerçevede bütün Talmud baskıları, Mişna'yı da içermektedir. Zira Mişna metinleri yer almadan sadece Gemaraların (yani Talmudların) basılması durumunda, ilgili *mişna'nın* metnini kontrol etmek ve sağlıklı anlayabilmek için ayrıca bir Mişna kitabının açık olması ve takip edilmesi gerekmektedir. Talmud baskılarında bu tür bir zahmetten kaçınmak ve tek sayfada hem Mişna hem de onun açıklamasını (Gemara=Talmud) vermek suretiyle kolaylık sağlanmıştır. İlk dönem matbaalarında basılan Talmudlar (Gemaralar), böylelikle içerisinde Mişna ve Gemara'yı barındırmaktaydı. Baskılarda bu kitapların kapaklarına "Talmud" yazılmaktaydı. Zira bu kitaplar Gemaralar için basılmaktaydı. Fakat iki kapak arasına alınmış bu eserlerde Mişna da yer aldığı için "Mişna+Gemara=Talmud" şeklinde yaygın bir kanaat gelişmiştir.

Konuyla ilgili Yahudi geleneğinden birkaç örnek paylaşmak yerinde olacaktır. Örneğin İbn Meymun (ö. 1204), eserlerinde "Talmud'da denilmiştir ki..." şeklinde bir nakilde bulunduğu, Gemara'dan alıntı yapmaktadır. O, bu ifadeleri kullandıktan sonra Mişna'dan alıntı yapmamaktadır. Yahudi âlimler Gemara'dan alıntı yaptıklarında "Talmud'da denilmiştir ki..." derken, Mişna'dan yaptıkları alıntılarda açıkça "Mişna'da belirtildiği üzere..." şeklinde ifadeler yer vermektedirler. Bu anlamda Yahudi bilginler, Gemara ve Talmud kelimelerini eşanlamli olarak kullanmaktadırlar. İbn Meymun, Mişna ve Talmud kelimelerini peş peşe ayrı metinleri kastetmek için kullanmaktadır. Örneğin o, "mezkûretun fi'l-Mişna ve't-Talmud (Mişna ve Talmud'da zikredilmiştir ki...)" ifadelerine yer vermektedir.⁵ Eğer İbn Meymun'un zihninde Talmud, Mişna'yı da içeren bir metin olsaydı sadece şemsiye isim olarak Talmud demekle yetinebilirdi.⁶ Özetle, Talmud ve Gemara, aynı dini metin için kullanılan biri Aramice diğeri İbranice isimdir.

Yrd. Doç. Dr. Yasin Meral

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

⁵ Musa ibn Meymun, *İggerot ha-Rambam*, ed. Joshua Blau, Mekitsey Nirdamim Press, Kudüs 1989, s. 217; Yisthak Şilat (ed.), *Hakdamot ha-Rambam le-Mişna*, Şilat Press, Maale Adumim 1992, s. 340.

⁶ Ortaçağ Yahudi bilginleri arasında Mişna ve Talmud'u bir arada ayrı metinler olarak zikreden yüzlerce örneğe rastladık. Burada Sadece İbn Meymun'dan örnek vermekle yetindik.

